

08.12.2020

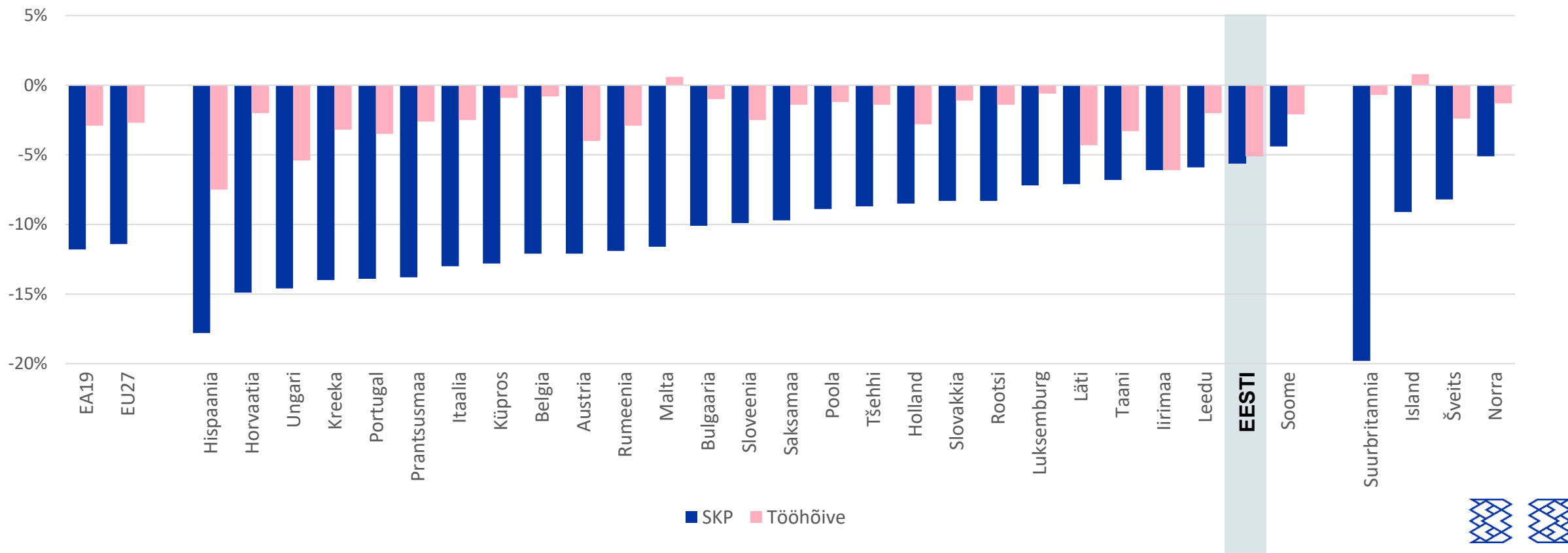
Viiruskriisi mõju Eesti majandusele Stsenaariumid aastani 2030

Tea Danilov, Uku Varblane
Arenguseire Keskus

ARENGUSEIRE KESKUS

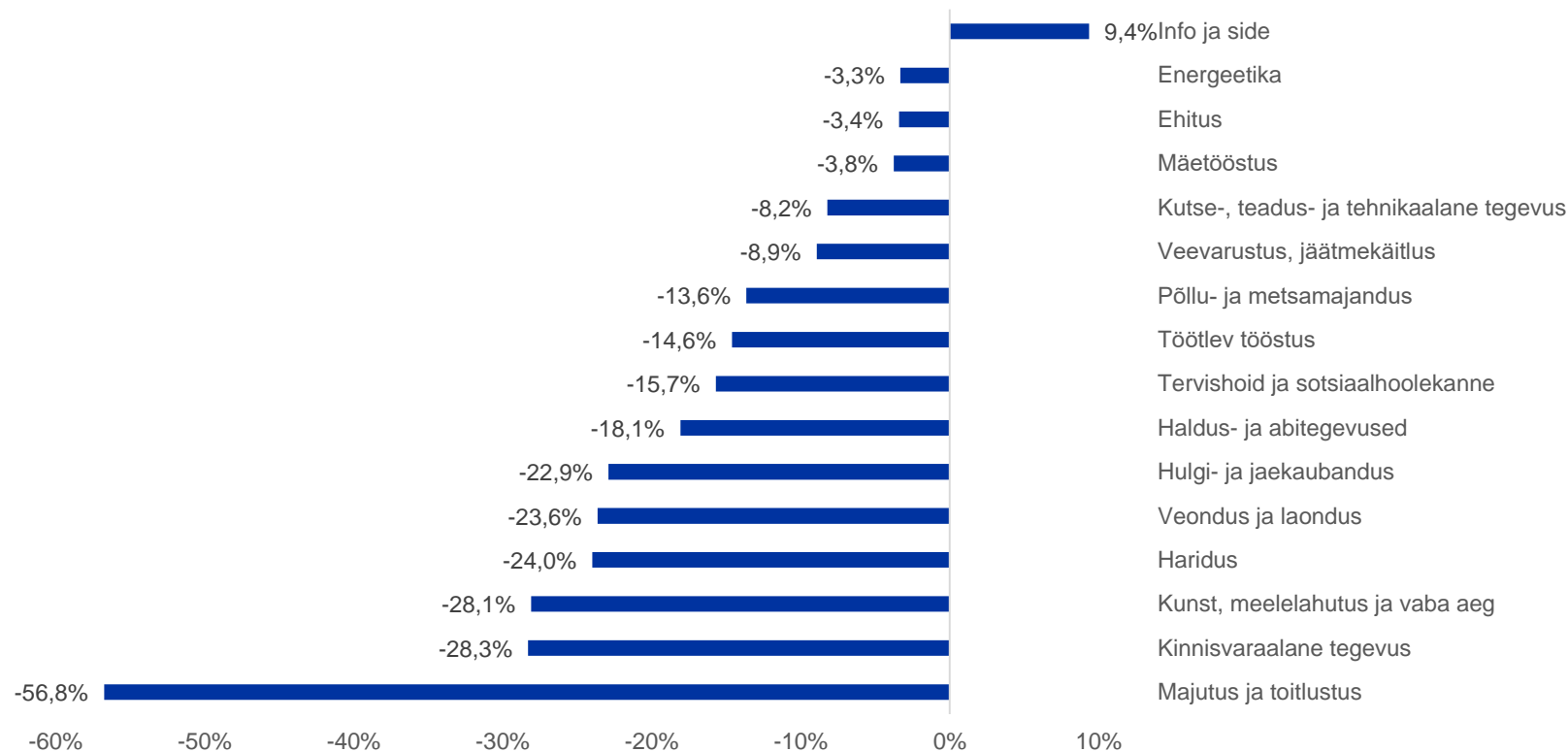
Teiste riikidega võrreldes on majanduslangus olnud mõõdukas, kuid tööhõive on kahanenud palju

Sisemajanduse kogutoodangu (SKP) ja tööhõive muutus 2020. aasta II kvartalis (võrreldes eelmise kvartaliga, %)

Kõige enam on kannatanud tööjõumahukad teenussektori harud

Müügitulu muutus 2020. aasta II kvartalis
(võrreldes eelmise aasta sama perioodiga, %)

- Töötlev tööstus on olnud vähem mõjutatud
- Negatiivsed mõjud saavad nähtavaks erineva kiirusega

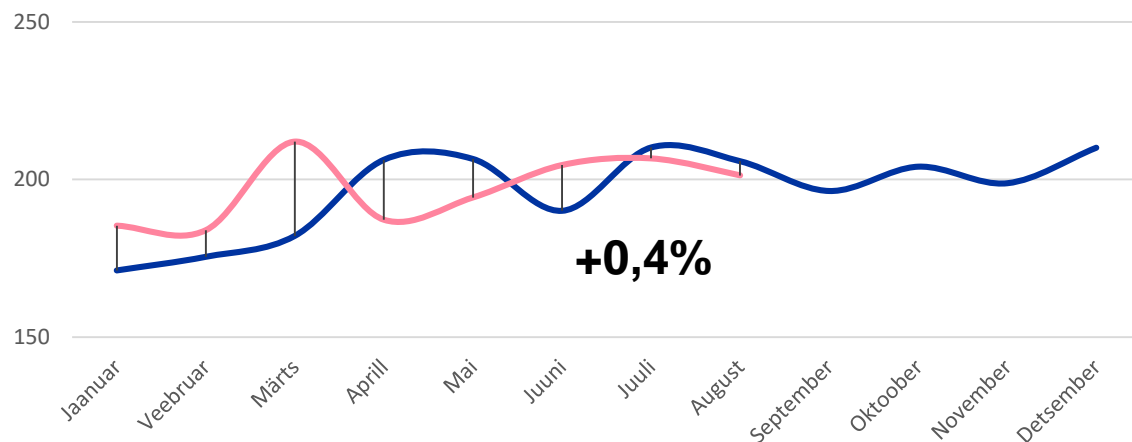

Tegevusharuti on erinevused suured

Toiduaine- ja joogitööstuse kuukäive, 2019-2020

Deklareeritud käive, miljonites eurodes

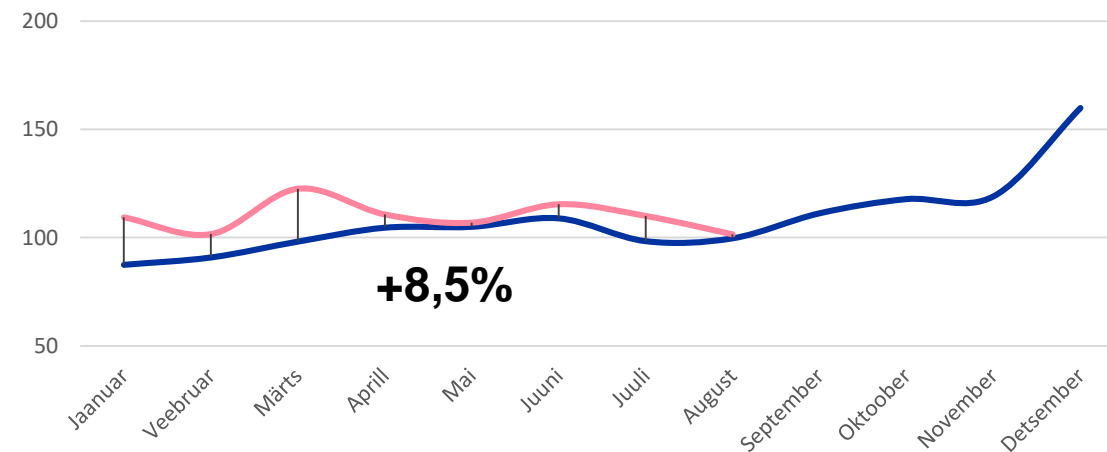
— 2019
— 2020

Programmeerimine, konsultatsioonid kuukäive, 2019-2020

Deklareeritud käive, miljonites eurodes

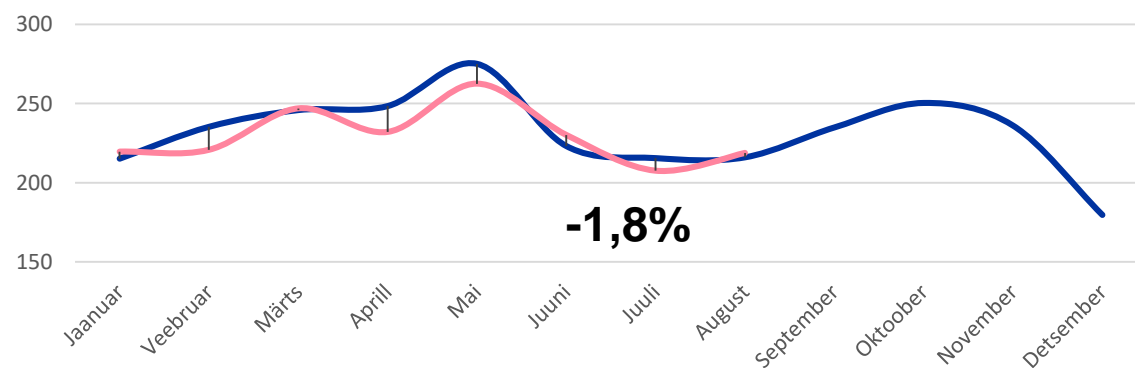
— 2019
— 2020

Puidu- ja paberitööstuse kuukäive, 2019-2020

Deklareeritud käive, miljonites eurodes

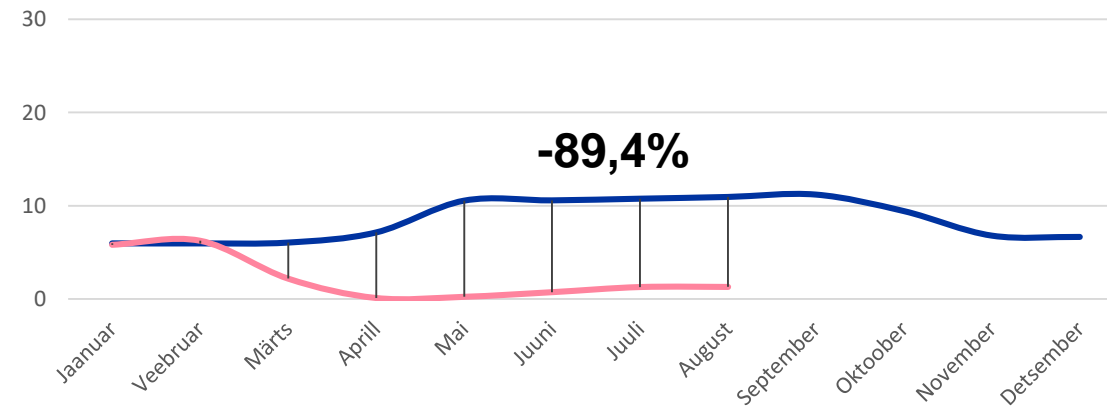
— 2019
— 2020

Reisiettevõtete kuukäive, 2019-2020

Deklareeritud käive, miljonites eurodes

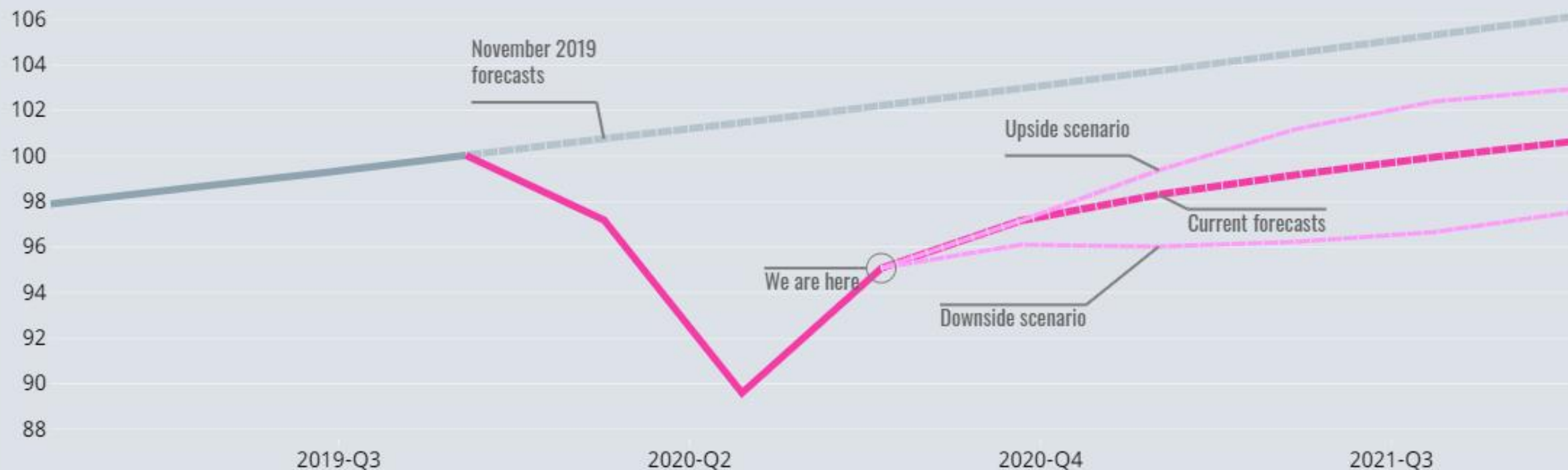
— 2019
— 2020

Prognoosid ilmestavad suurt määramatust

Globaalne vaade

OECD stsenaariumid (maailmamajanduse mahu indeks, 2019 IV kvartal = 100)

Source: OECD (2020), „OECD Economic Outlook, Interim Report September 2020“, OECD Economic Outlook: Statistics and Projections (database).

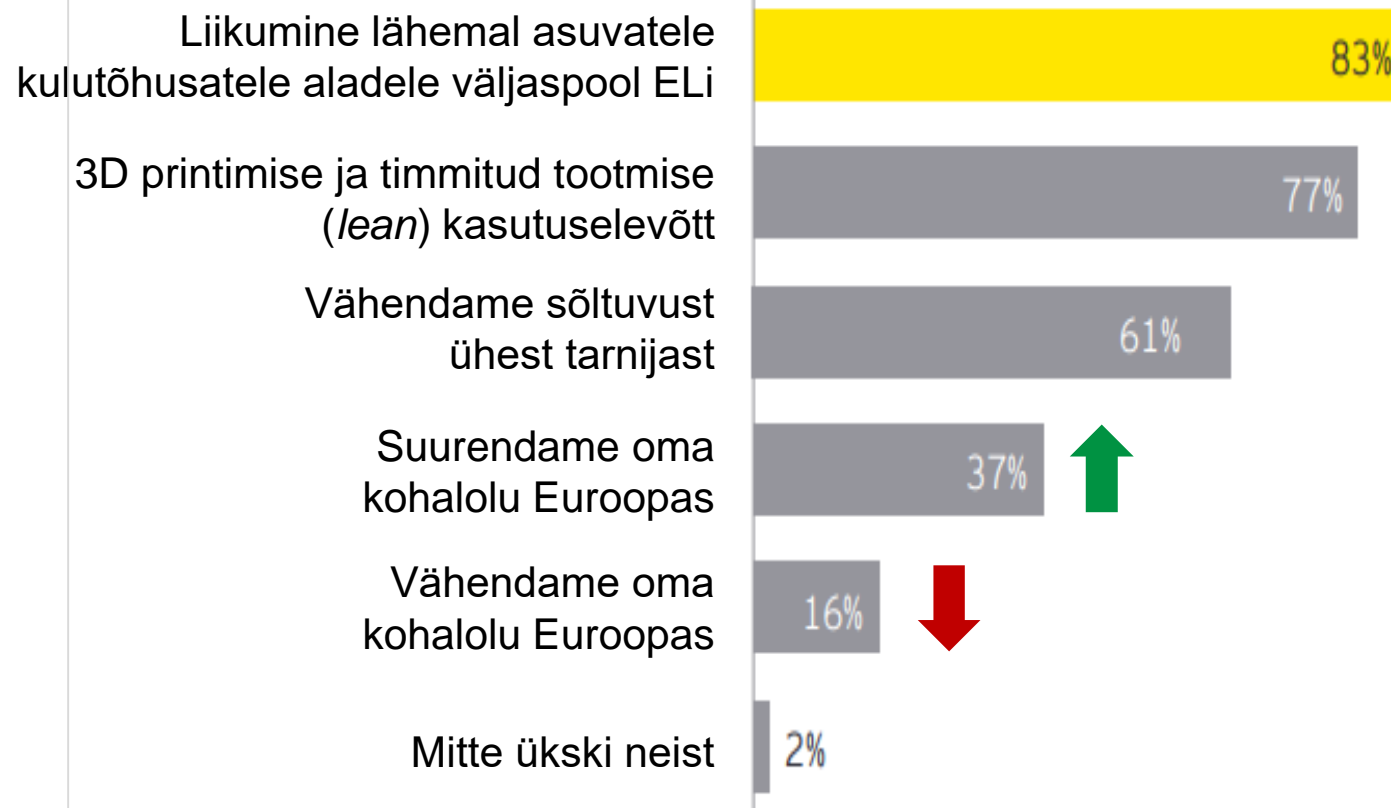
**Viiruskriis on kiirendanud ja
võimendanud juba varem esile
kerkinud trende**

Tarneaahelate tugevdamine loob võimalusi

- Keerulised väärtusahelad on haavatavad
- Võib kiireneeda trend teatud väärtusahela etappide tagasitoomiseks (*reshoring*) või uute partnerite otsimiseks senisest lähemalt (*near shoring*), mis toob senisest tugevama regionaalse klasterdumise
- Pikkade väärtusahelatega seotud riske võidakse hakata maandama ka muul moel – näiteks rohkemate tarnijate omamisega või suuremate laovarude hoidmisega

Kuidas te kohandate oma strateegiat COVID-19 tingimustes?

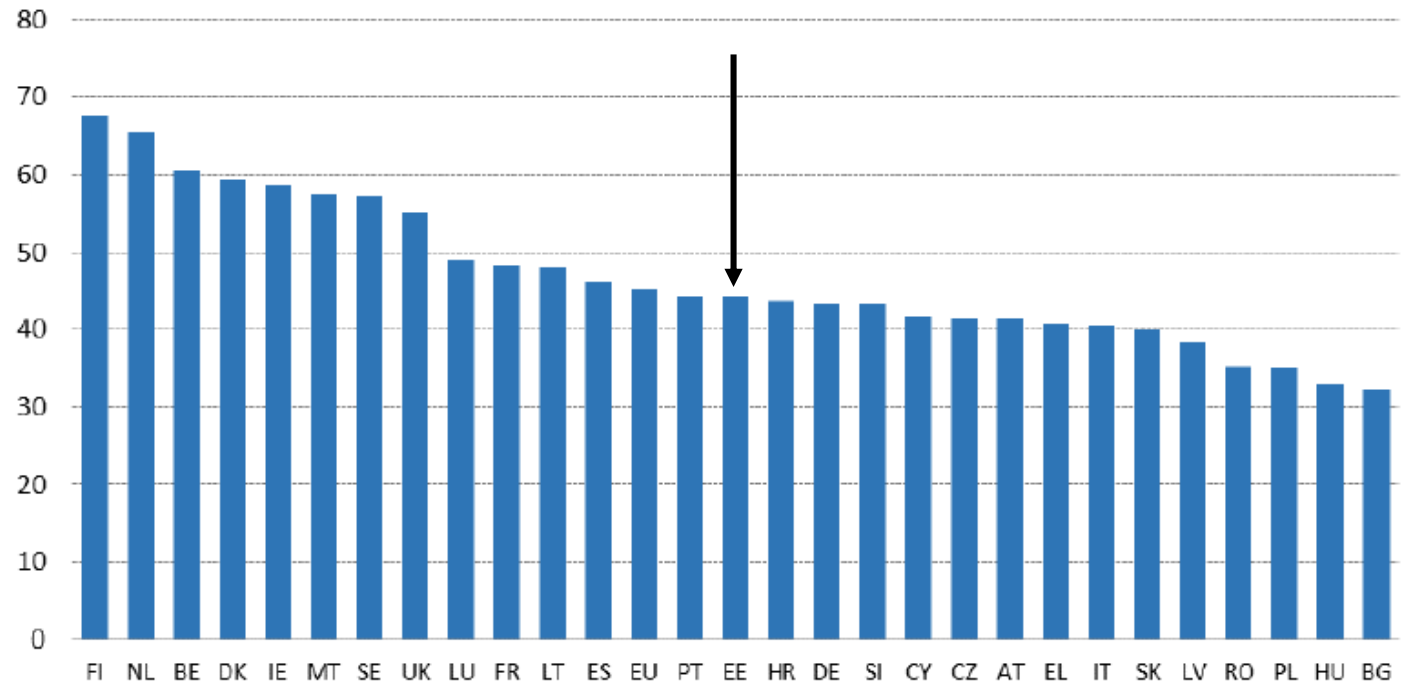

Digitaliseerimise ja automatiseerimise kiirenemine kaotab töökohti

- Digitaliseerimise ja automatiseerimise vajadus tõstatab ka inimfaktoriga seotud riskide vähendamiseks
- Üks põhilisi võimalusi, kuidas tulla toime kiirelt kasvavate tööjõukuludega ning püsida rahvusvahelises konkurents
- Digitaliseerimiseks vajalike oskustega tööjõudu on Eestis napilt

Ettevõtete digitaliseerimise tasemelt oleme Euroopa keskmikud

Integration of digital technologies, business digitisation index, 2020

Allikas: DESI 2020, European Commission

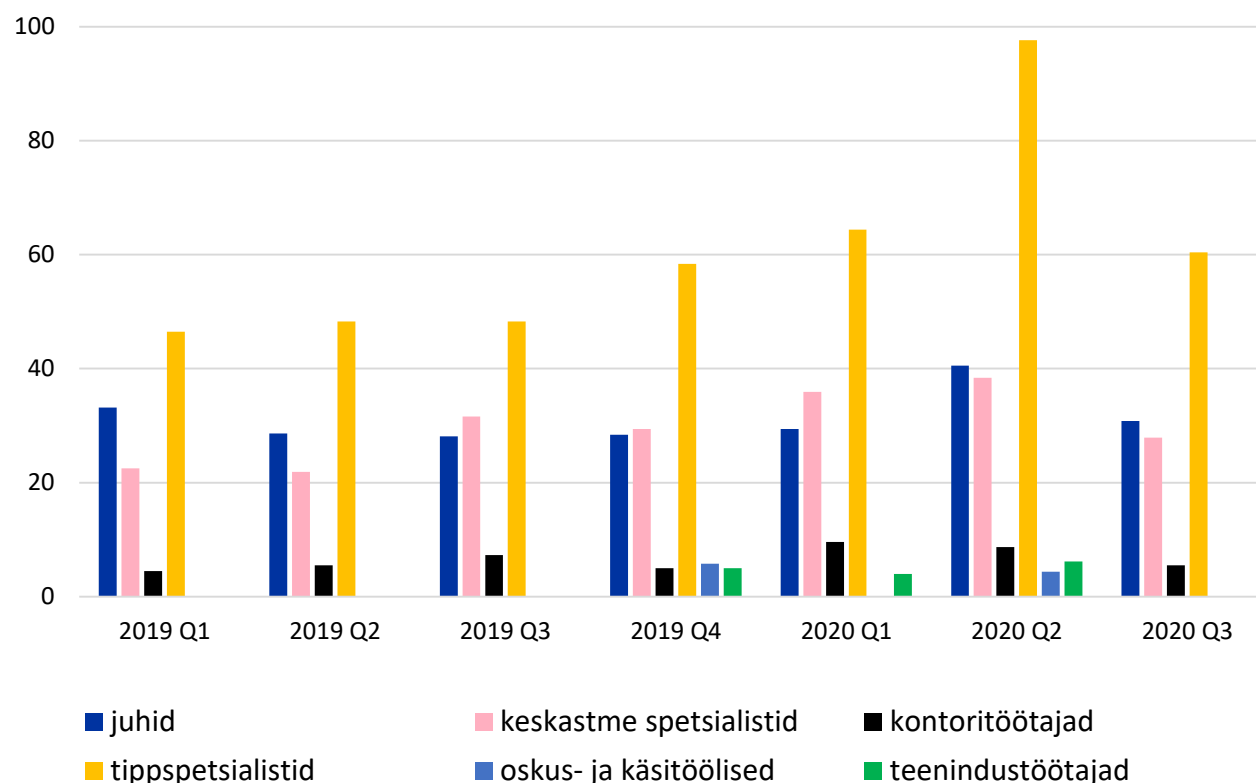

Kaugtöö ja virtuaalkanalid pakuvad päästerõngast

- Üks tähtsamaid abinõusid, kuidas piirangutest ja haigushirmust hoolimata majandustegevust jätkata
- Uued tegevused virtuaalkanalite kaudu - *online* müük, messid jne
- Kaugtöö lahendustega on kohanetud kiiresti ning muutused töömustrites jäävad ilmselt püsima
- Kaugtöö põlistamine võib süvendada ühiskondlikke lõhesid

Kaugtööd tegevad hõivatud (tuhat)

15-74-aastased

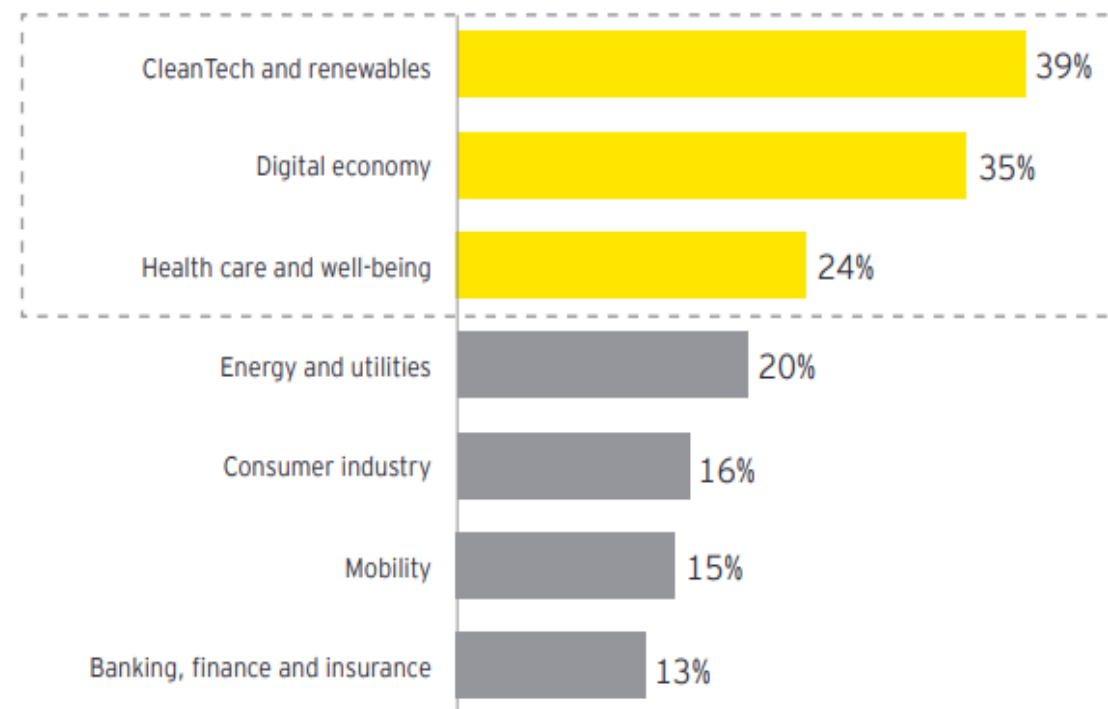
Allikas: Eesti Statistikaamet

Rohepööre kui Euroopa uus äriplaan

- Keskkonna jätkusuutlikkus ning ühiskondlik ja majanduslik vastupidavus on väga tihedalt seotud
- Euroopa pikaajalises visioonis kesksel kohal, koos sellega tagatud ka rahastus
- Võib tuua kaasa kõige enam muutusi energiasüsteemides ja transpordis, aga ka töötlevas töötuses, põllumajanduses
- Muutub ka majanduse toorme- ja kütuste vajadus

Millised ärisektorid on lähiaastatel majanduskasvu allikaks Euroopas?

Source: EY Attractiveness Survey Europe May 2020 (total respondents: 504).

Palju küsimärke erinevates valdkondades

**Viiruse edasine
levik ja
tervisemõjud**

**Majandus ja
tööturg**

Ühiskond

**Tehnoloogiline
areng**

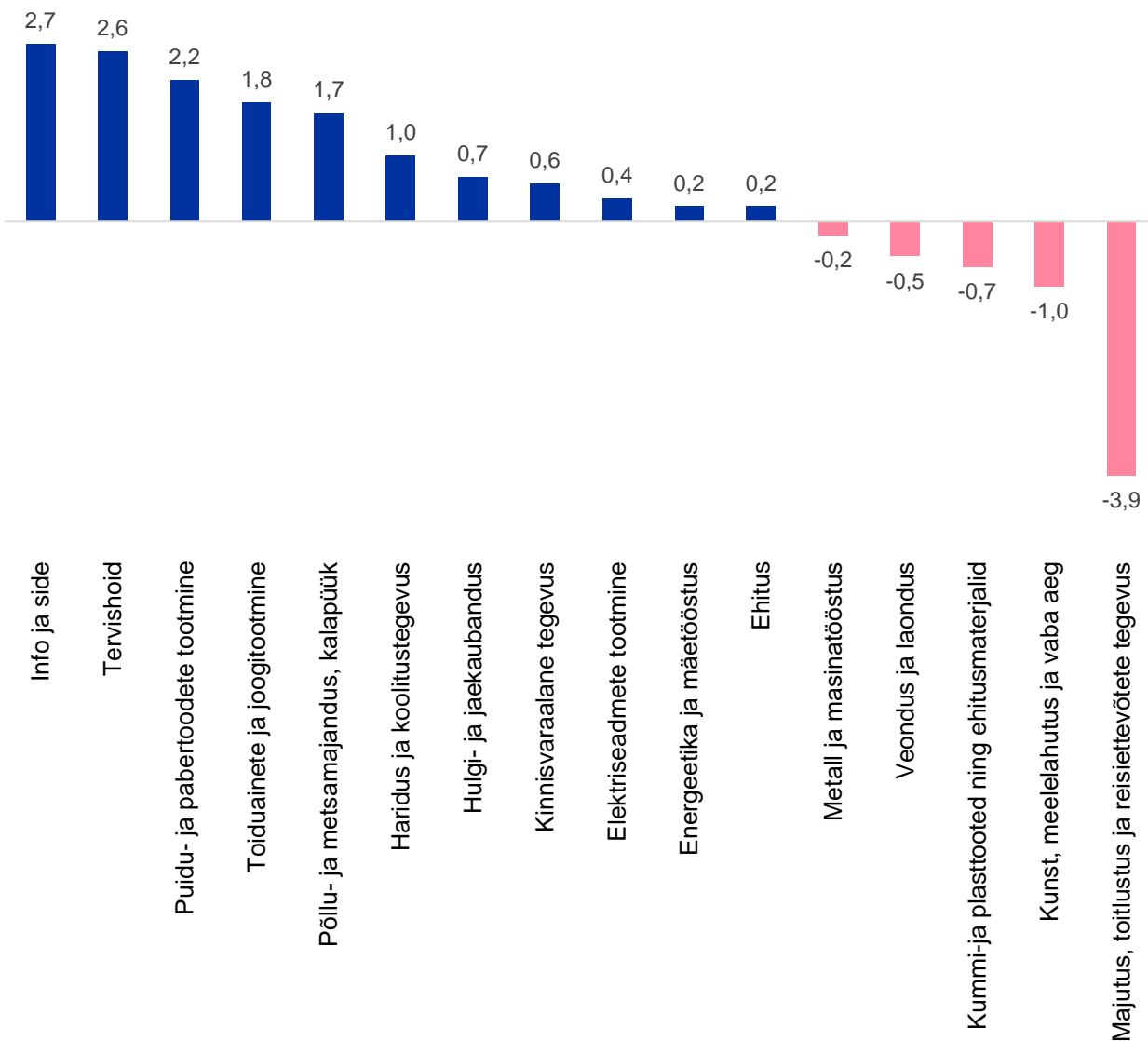
Geoökonomika

Keskkond

Sektorite kindlusindeks

(-5... +5)

Viiruskriisi tähendus majandusstruktuuri muutumisele

- Lähiaastatel edenevad paremini viiruskindlamad majandusharud
- Keskmisest haavatavamates sektorites luuakse 14% lisandväärtusest ja seal töötab 21,2% töötajatest
- Kõigis harudes kokku on käive märts-oktoober 3,5 mld eurot väiksem kui 2019 (-7,8%)

Soodsa perspektiiviga sektorid

- **Info ja side** valdkonna roll majanduses kasvab veelgi seoses digi- ja rohepöördega ning virtuaalkanalite buumiga
- **Tervishoius** võib kriisi tulemusel tekkida uut äri eelkõige seotuna tehisintellekti ja masinaehitusega
- **Puidutööstuses** paneb kriis alguse kvalitatiivsele pöördele ja sektori laienemisele (puidukeemia, puidupõhised materjalid ehituses, pakenditena jne)
- **Finants- ja kindlustussektoris** annavad tooni *online* teenused ja finantstehnoloogia ettevõtted ning asjade interneti areng
- **Start-up sektori** kasvu soosib investeerimisvõimalust otsiva raha rohkus maailmas
- **Elektronika ja elektriseadmete tootmise** pakub võimalusi tarneaehelate lühenemine ja tehnoloogilised uuendused tervishoius, keskkonnahoius, tööstuses jne
- **Koolitusettevõtetele** pakub lühiperspektiivis tööd digioskuste alane täiendõpe ning inimeste töömustrite muutumisega kaasnev ümber- ja täiendõpe laiemalt

Stabiilse perspektiiviga sektorid

- **Toidutööstuse** arengud on mõjutatud inimeste tarbimisharjumustest ja sissetulekute tasemest. Innovatsioon seotud tervislikkusega, samuti jätkub tootmise automatiseerimine.
- **Põllu- ja metsamajanduse** sektorit hoiab üleval stabiilne nõudlus ning inimtöö asendamine masinatega toimub kiirenenud tempos. Täppisviljeluse levik lubab kasutada vähem väetisi ja pakub koostöökohti IT sektoriga.
- **Hulgi- ja jaekaubanduses** on kriis käibeid vähendanud, kuid füüsilises maailmas kaubanduse tähendus ei kao; e-kaubandus loob võimalusi, aga nõuab uusi oskusi
- **Kinnisvara ja ehituse** perspektiive mõjutavad riigi tellimused, inimeste muutunud tarbimisharjumused ja rohepööre
- **Energeetika** on pikaajaliste investeeringutega sektor, kus peamisteks mõjuriks on regulatsioonid; uusi võimalusi pakub suurandmetele tähenduse loomine ja vastavad teenused. Kaugemasse tulevikku jääv roheline kütuste ajastu võib kujuneda Eestile fossiilkütuste ajastust soodsamaks
- **Metalli- ja masinatööstuse** perspektiivid on seotud üldise investeerimiskeskonna ja majanduse olukorraga; tööstusrobotite plahvatuslik levik võib tuua uusi tellimusi

Ebasoodsa perspektiiviga sektorid

- **Veonduses ja laonduses** sai suurima löögi sõitjateveo sektor, mille taastumist ei ole lähiajal näha; kriis võib mõjutada võimekust uutesse rohelisematesse tehnoloogiatesse investeerida
- **Kummi- ja plasttoodete ning ehitusmaterjalide tootmine** on negatiivselt mõjutatud rohepöörde ambitsioonidest
- **Kunst, meelelahutus ja vaba aeg** on väga erilaadsetest ettevõtetest koosnev sektor, mille puhul pakutava üleviimine digikanalitesse liigselt väärtust kaotamata on ülimalt keeruline
- **Majutus, toitlustus ja reisisettevõtete tegevus** on olnud tugevalt mõjutatud; kaugtöö esiletõus ja teisenev äriturism kahandab nõudlust ka siis, kui riikidevaheline liikumine taastub

Stsenaariumid

Ekspertkogu:

Aet Annist (Tartu Ülikool)

Ave Lauren (Estonian Business School)

Erik Terk (Tallinna Ülikool)

Erkki Karo (Tallinna Tehnikaülikool)

Eve Mägi (Praxis)

Heido Vitsur (Vabariigi Presidendi Kantselei)

Innar Liiv (Tallinna Tehnikaülikool)

Kaspar Oja (Eesti Pank)

Katrin Pihor (Haridus- ja Teadusministeerium)

Kaupo Koppel (Praxis)

Mihkel Kaevats (Tallinna Linnakantselei)

Raivo Vare (Baltic Horizon)

Triin Ploompuu (Eesti Masinatööstuse Liit)

Riigi roll viiruskriisist väljumisel

SÄILITAV RIIK

- Riik paneb majanduse „kunstlikule hingamisele“, et säästa nii inimesi kui ettevõtteid
- Lootus, et kriisi möödudes saab tavapärasest äritegevust jätkata
- Struktureid muutusi teha samm-sammult
- Riigil ei õnnestu kriisi ajal kasvanud rolli majanduselus kahandada
- Ülalt-alla juhtimine, jäik õigusloome

LOOV RIIK

- Riik vajutab kriisis gaasipedaali struktuursete muutuste saavutamiseks
- Riik püüab võimestada inimesi ja ettevõtteid ning ajapikku vähendada sekkumise ulatust
- Visioneerimine ja muutuste esilekutsumine läbi eeskuju
- Laiem juhtimismudel, kodanikuühiskonna kaasatus, entusiasm
- Avatud õigusloome – eksi kiirelt ja muuda

Sotsiaalne keskkond

EBAVÕRDSUSTUV JA KONFLIKTNE

- Ebavõrdsuse vähendamisele suunatud meetmed on lühiajalised, et kahandada eelarvesurvet
- Majanduslik taastumine ei jõua kõigi ühiskonnagruppideni
- Väliskeskkond on ebasoodne ning ei toeta ettevõtete taastumist
- Automatiseerimise tõttu töö kaotanud ei leia rakendust ning ümberõppe võimalusi napib.
- Tekivad uued võitjad ja kaotajad – osa inimesi ja ettevõtteid tulevad kiirete tehnoloogilise muutusega paremini toime
- Kasvab kultuurikonflikti oht, sh usaldamatus immigrantide suhtes
- Sotsiaalne sidusus kahaneb ja koos sellega ka inimeste ettevõtlikkus

ÜHTLASEM JA SIDUSAM

- Väliskeskkond on soodne ning meie põhiturul taastuvad kiiresti
- Globaalsed pinged leevenevad ja maailmamajandus muutub avatumaks
- Kujuneb arusaam, et suurem ebavõrdsus pikendab kriisi, pidurdab lahendusi
- Kõigi suuremate huvigruppide ootusi võetakse Eesti pikaajalist arengut puudutavate otsuste tegemisel arvesse
- Rahvusvaheline koostöö ebavõrdsuse vähendamisel kasvab - arusaam, et sedalaadi kriisidega saab võidelda vaid ühiselt toetab koostööd
- Varamaksud jt rikkust maksustavad instrumendid aitavad finantseerida ebavõrdsuse vähendamisele suunatud meetmeid
- Miinimumpalga kiire kasv

Stsenaariumid

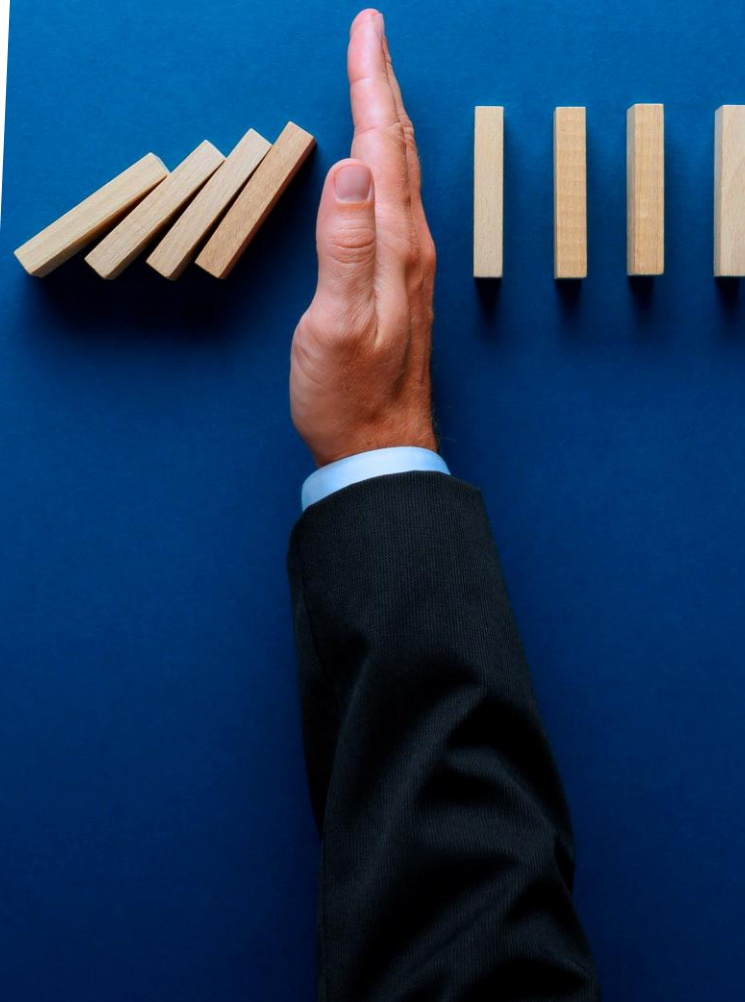
1. Alalhoiu majandus

Riigi käitumine on olemasolevaid ettevõtteid ja töökohti säilitav ning ühiskondlike ja majanduslike lõhesid püütakse toetustega siluda

---

- Riik soovib kaitsta ja säilitada kriisis võimalikult suurt osa majandusest
- Rakendatakse erinevaid meetmeid nii olemasoleva tööhõive säilitamiseks, näiteks palgatoetused, kui ka töötute tööle tagasi aitamiseks
- Ettevõtetele saavad raskel ajal väga oluliseks teenistuse hankimise allikaks riigitellimused, riik võtab osalusi ka raskustes suurettevõtetes
- Tööpuudus püsib madalal, kuid mitmed ettevõtted ei pruugi enam jõuda kasumliku toimimiseni ning riigil on keeruline toetusprogramme lõpetada
- Inimeste ettevõtlik meel kipub kaduma, sest riigi toetuskeemid võimaldavad inimväärset äraelamist
- Majanduse uuenemisvõime on nigelavõitu, digitaliseerimine liigub visamalt kui naaberriikides
- Riigi võime toetada ettevõtteid ja inimesi hakkab järk-järgult ammenduma, kasvab riigivõlg ja vajadus tõsta makse

Poliitikameetmed

- Toetusmeetmete fookus on olemasoleva majandusstruktuuri ja ettevõtete säilitamisel
- **Eraldi meetmed** kriisis enim kannatanud harude ettevõtetele ning **eriotsused** üksikute ettevõtete kaupa
- Sotsiaalkaitse laiendamise **toetuste suurendamise ja kestuse pikendamise** võtmes
- Finantseerimisabina ettevõtetele **toetused, laenud ja osaluste võtmine**
- Riigivõla kasvu pidurdamiseks **progressiivsuse suurendamine maksusüsteemis**

Alalhoiu majanduse töökindlus väliskeskkonna erineva taastumiskiiruse korral

Majanduskeskkond taastub kiirelt

- Ettevõtted on valdavalt alles ja inimesed pole pikaajalise töötuse käes virelenud ega heitunud
- Toimetulekuraskuste ja vaesuse ulatuslik kasv on õnnestunud ära hoida
- Ettevõtete koondumine ja riigi investeeringud strateegiliste ettevõtete omakapitali on soodustanud nende läbilöögivõimet välisurgudel
- Teiste riikide ettevõtted on tõstnud oma konkurentsivõimet Eestiga võrreldes tänu kiiremale, ehkki valulisemale tegevuse ümber kujundamisele
- Eesti eduseis digimaailmas on vähenenud

Rahvusvaheline majanduskeskkond ei parane aasta-kahe jooksul

- Valitud kurssi ei ole võimalik hoida - aeglaselt ümberkohanduva majanduse ülalhoidmiseks ja kriisieelse ajaga võrreldes oluliselt kulukamaks sotsiaalpoliitikaks ei jätku lihtsalt raha
- Riigi võlakoormus on läinud juba üle kriitilise piiri, maksude tõstmine on raskendatud või kui õnnestub, siis vähendab see valitsuse sotsiaalset ja poliitilist toetust

2. Suure ja väikese Peetri Eesti

Majanduspoliitikas tehakse panus kriisi käigus toimuva iseenesliku uuenemise võimele ning ühiskondlike ja majanduslike lõhede suurenemist võetakse paratamatusena

---

- Kerkib küsimus, kust tuleb uus majanduskasv, mis asendaks kriisis tekkivat tühimikku
- Riik püüab ajada struktuurimuutusi kiirendavat poliitikat, aga oma õlgadele mitte väga suurt koormat võttes
- Eesti rahvusvahelist kuvandit ehitatakse soodsale ärikeskkonnale, IKT tiigri turgutamisele ja majanduslikule innovatiivsusele
- Eesti püsib esikohal Tax Foundation'i rahvusvahelise maksukonkurentsi indeksis
- Ettevõtluses tekivad võitjad ja kaotajad sõltuvalt sellest, kuidas suudetakse ärimudeleid kohandada
- Eri valdkondade ettevõtted on uue keskkonnaga kohandumisel erinevates tingimustes - uusettevõtlus kohaneb üldjuhul kiiremini, traditsioonilised ettevõtted on inertsemad
- Sotsiaalkaitstesüsteemis hoitakse õhukese riigi joont; tööturg polariseerub väga kiiresti

Poliitikameetmed

- Uuenduslikule ettevõtlusele **soodsa äri- ja regulatiivse keskkonna kujundamine**
- Aktiivne töö **uute välisinvesteeringute kaasamiseks** Eesti majandusse
- Riigi tellimustega **esmase turu loomine** arenevatele tehnoloogiatele
- Toetusmeetmed **digitaliseerimise ja automatiseerimise eelanalüüsideks ja audititeks**
- Paindliku tööturu tagamine ja **digitöökohtade soosimine** tööõigusega
- Ümberõppe mahtude suurendamine
- Maksusüsteemi senise ülesehituse säilitamine, **kapitali kõrgemast maksustamisest hoidumine**

Suure ja väikse Peetri Eesti töökindlus väliskeskkonna erineva taastumiskiiruse korral

Majanduskeskkond taastub kiirelt

- Šoki kaudu kohanenud ettevõtted suudavad lülituda rahvusvahelisse majandusse, eksportivate ettevõtete edu kandub üle kogu majandusse
- Eesti maine dünaamilise ja innovaatilise ärikeskkonnana kasvab, tuues juurde arendusele suunatud välisinvesteeringuid ja tarka tööd
- Probleemiks jääb kriisi ajal vabanenud tööjõu suutmatus leida uut tööd, mida ei pruugi enam samas mahus tekkidagi
- Ühiskond on varasemast enam kihistunud ja lõhenenud

Rahvusvaheline majanduskeskkond ei parane aasta-kahe jooksul

- Sotsiaalsed pinged eskaleeruvad: kõrge tööpuudus, inimestevahelised suured varanduslikud lõhed ja stressis ühiskond
- Sotsiaalsüsteemis püütakse teha jooksvat remonti, näiteks töötajaid ümber õpetada ja suunata kiiremini kohanenud majandusharudesse, aga see ei muuda üldpilti
- Uuesti kerkib esile Kahe Eesti metafoor, kus eraldusjooned jooksevad haridustasemete, elukoha ja keelegruppide vahelt
- Sotsiaalsed konfliktid kanduvad paratamatult poliitikasse

3. Super-Eesti

Kriisi soovitakse kasutada majanduse uuendamiseks, kuid tingimusel, et võidud ja kaotused suudetakse elanikkonna eri kihtide vahel mõistlikult jaotada

- Koroonakriis tõi esile ühiskondade „konnasilmad“ – ühiskondliku ebavõrdsuse, tervishoiusüsteemide ebapiisavuse ning keskkonnakriisi
- Keskselt väljakutseks saab tasakaalu leidmine ettevõtjate piisava motiveerituse ja sotsiaalse heaolu vahel
- Majandust toetamisel püütakse korrata nii üldist ettevõtlusaktiivsust, kui järjepidevat edasilikumist tehnoloogilise arengu põhisuundades
- Eksperimenteeritakse põhimõttel „proovi, eksi ja proovi uuesti“
- Suur rõhuasetus on majanduse rohelisemaks muutmisel
- Kriisis tekkinud ühiskondlikku ebavõrdsust leevendatakse laiema ja ettevõtlusriski võtmist soosiva sotsiaalpoliitikaga, nt paremad tagatised platvormitöötajatele
- Selline valikute komplekt on aga väga kallis ja kasvatab riigivõlga ning nõuab uusi makse – nt progressiivsem tulumaks, uued keskkonna- ja varamaksud
- Ettevõtluskeskkond muutub suure mastaabiga ja kapitalimahuka ettevõtluse jaoks ebasoodsamaks ning sellised sektorid kahanevad

Poliitikameetmed

- **Piloottaristu rajamine ning toetused** tulevikumajanduse toodete-teenuste pakkumise käivitamiseks
- **Maksureform**, millega suureneb varamaksude osakaal ning kapitalitulu maksustamine
- **KOV tasandile suurema rolli andmine** ettevõtluse arendamisel
- Ümberõppe võimaluste **oluline avardamine** koos **isikustatud maksukonto süsteemi loomisega** – seda raha saab kasutada nt ümberõppe käigus elamiskulude katmiseks kui ka pensionipõlve kindlustamiseks
- Sotsiaalkaitse **laiendamine iseseisvatele teenusepakkujatele**, sh platvormitöötajatele
- Tööõigusraamistiku kohendamine selliselt, et **nõrgemad lepingud on rohkem kaitstud** (VÕS lepingud, 0-tunni lepingute keelamine jne)
- Rohkem tähelepanu ja toetusi **kodanikuinitsiatiividele ja sotsiaalsele ettevõtlusele**

Super-Eesti töökindlus väliskeskonna erineva taastumiskiiruse korral

Majanduskeskkond taastub kiirelt

- Majandus, sealhulgas energeetika ja tööstus on kiirkorras digitaalsemaks ja rohelisemaks saanud ning varasemast jätkusuutlikuma arengu rada on nüüd juba lihtsam jätkata
- Hoidlik sotsiaalpoliitika on taganud heitunute arvu hoidmise madalal, mis loob eelise inimeste taasrakendumiseks tööturule
- Riigi eksperimenteeriv hoiak ning inimeste ja ettevõtete julgustamine ise vastutust võtma võimaldab riigi peale lootmist vähendada

Rahvusvaheline majanduskeskkond ei parane aasta-kahe jooksul

- Järjest enam ettevõtteid raskustes, probleeme võimendab varasemast kõrgem maksukoormus
- Raskuste süvenemisel hakkab kostma häáli utopistlikuks peetavate uue majanduse projektide toetamise lõpetamiseks
- Üle- ja mööda-investeeringi oht, kui rajatakse uute tehnoloogiate kasutuselevõtuga seotud taristut, mis ei muutu niipea isetasuvaks ja elujõuliseks või turuedu saavutavad teised lahendused või standardid
- Inimeste võimestamine ei too tulemust ning võib toimuda libisemine alalhoiu majandusse

Kokkuvõte

- Viiruskriis on kokku surunud ettevõtete arendustegevuse ajakavad
- Töö- ja äriprotsesside **digitaliseerimine** ja **automatiseerimine** on tõusnud ellujäämiseks kesksele kohale
- **Tööturg on polariseerumas** oodatust kiiremini
- **Tippspetsialistide puudus teravneb**, vaja on kriisieelsest avatumat tippspetsialistide kaasamise poliitikat
- **Viiruskriis on kaasa toonud turgude ümberjagamise kogu maailmas** – tarneahelaid lühendatakse ja mitmekesistatakse – ning Euroopal ja Eestil on sellest targa tegutsemise korral üksjagu võita
- Ühiskonna tasandil võimendab kriis **varanduslikku** ja **tehnoloogilist ebavõrdsust**
- **Ebasoodsa perspektiiviga sektorites** töötab **21,2% töötajatest**
- Kaks keskset majanduspoliitilist otsustuskohta:
  - Leida tasakaal majanduse uuendamise ja ettevõtete säilitamise vahel
  - Leida tasakaal riigieelarve seisu ja kasvava ebavõrdsuse tõttu pingestuva sotsiaalse olukorra vahel

Täna!

uku.varblane@riigikogu.ee

riigikogu.ee/arenguseire

Arenguseire Keskus

